

IV. RÉSZ

HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

A Pityu Pláza és lomiudvarok Devecserben¹

KIRÁLY EMMA – SOLTÉSZ PATRÍCIA²

ABSZTRAKT

A két esettanulmány egy Somogy megyei kisvárosban, Marcaliban híressé vált Pityu Pláza történetét és a devecseri lomiudvarokat mutatja be résztvevő megfigyelés és interjúk segítségével.

KULCSSZAVAK: Devecser, lomizás, Pityu Pláza, lomisos

ABSTRACT

Pityu Plaza and refuse backyards in Devecser

The two qualitative studies reveal Marcal's famous Pityu Plaza and also the refuse backyards of Devecser. The research is based on participant observation and interviews.

KEYWORDS: Devecser, refuse, Pityu Plaza

A Pityu Pláza

A Pityu Pláza használt árucikkeket, lomokat forgalmazó, árusítás céljából berendezett udvar/telephely. Pityu jelenleg 3 telephelyet üzemeltet „*alkalmazottakkal, állandó nyitva tartással és folyamatosan bővülő, kiváló minőségű választékkal.*”³ Az interneten is hirdeti telephelyeit, még elérhetőbbé téve bárki számára messziről jött áruját (<http://pityuplaza.hu/>).

¹ Az eredetileg külön született két elemzést a téma hasonlósága miatt vontuk össze (S. E. – L. N.)

² Egyetemi hallgatók, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2012

³ 2011. 10. 14-én a *Marcali Hírújság*ban megjelent hirdetési szöveg.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

1. kép. Egy telephely

2. kép. Egy másik telephely belseje

Az esettanulmányban rávilágítok arra, hogy a lomizás nem tud fekete vagy fehér lenni, nem tud önmagában csak jó, illetve csak rossz lenni, leginkább egyszerre a kettő együtt, mivel sokkal komplexebb jelenség, mint ahogy az esetek többségében tárgyalódik.

A Pityu Pláza lomokkal kereskedik, maga szerzi be áruját. Az árut, az árképzést és az alku folyamatát tekintve működése teljes azonosságot mutat a marcali piacon tapasztaltakkal, továbbá ahogy a piac vásárlói, úgy Pityu vásárlóinak köre sem viszonteladói réteg. Kérdés, hogy a családi ház udvara – mely árusítóhelyként funkcionál – informális piachely-e, vagy sem?

A lomizás mellett és ellene is lehet érvelni. Az **ökológiai dimenzió**ban a lomizás mellett szereplő érvek azt hangsúlyozzák, hogy a használt tárgyak vásárlása során minden vevő ökológiai lábnyoma kisebb lesz, jelentősen csökkentve ezzel a környezeti ártalmakat, továbbá általa egy tudatosabb fogyasztói magatartás is kialakítható. Ugyanakkor már a lakossági lomizás⁴ alkalmával is gondot jelent a területileg illetékes cég számára a széthordott szemét begyűjtése, a legnagyobb problémát pedig az illegális szemétkerakás jelenti. A **szociális dimenzió** azt hangsúlyozza, hogy a lomizás mint foglalkozás többnyire olyan családoknak nyújt megélhetést, akik már kiszorultak a munkaerőpiacról. Ennek oka, hogy iskolai végzettségük alacsony, valamint olyan térségekben laknak, ahol a munkahely hiánycikknek számít. Balogh Rodrigó civil aktivista terepmunkái során végzett becslése alapján körülbelül 18 ezer embernek a mindennapi megélhetéséhez szükséges bevétele közvetlenül a lomizásból származik, és további 30 ezer ember közvetlen (azaz van más kereseti tevékenysége is) a lomok újraértékesítéséből tartja fenn magát, illetve családját.⁵ A szociális dimenzióba sorolnám azokat az érveket is, melyek a lomizásra mint közösségi tevé-

⁴ A háztartások az önkormányzat által meghirdetett időpontokban kipakolják a feleslegessé vált holmikat.

⁵ A Bay Zoltán Kutatói Alapítvány is ezt a becslést használja.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

kenységre tekintenek. Ha egy erős közösség kialakul, az jó hatással van a szociális életre is, és védőhálót tud biztosítani a közösség tagjai számára. A szociális dimenzió kontra oldala valójában egy **egészségügyi dimenzió**, mely azt foglalja magában, hogy a lomizók, illetve családjuk a veszélyes hulladékokat nem megfelelően tárolják, így ennek súlyos egészségügyi következményei lehetnek. Továbbá a lomokat az esetek többségében egy szűk udvarban tárolják, ami tökéletes terepet kínál rágcsálók búvóhelyéül (pl. patkány), melyek szintén vírusokat, járványokat terjeszthetnek. A **gazdasági dimenzió** szerint a lomizás önfoglalkoztatás, vagyis az államnak, illetve az önkormányzatnak nem kerül semmibe. Ugyanakkor az a jövedelem, mely a lomizásból származik, teljes egészében a feketegazdaságban képződik. Kontra oldalon megjelenik még egy **kriminológiai dimenzió**, amennyiben a lomizás a bűnözés terepévé válhat.

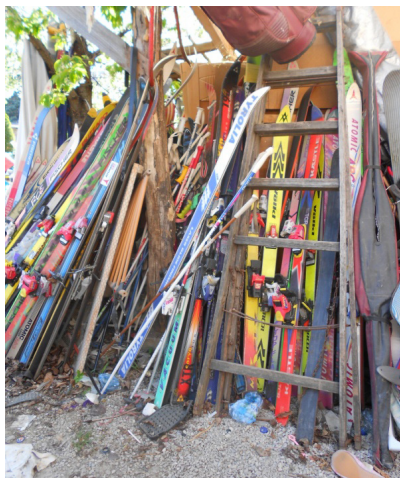
Pityu 12 évvel ezelőtt nyitotta meg udvarát, hogy az itt összegyűjtött használt tárgyakat továbbadja. Pityu végzettsége mérlegképes könyvelő, ezért biztosan igaza van, amikor ezt mondja: *„Ha okosan csinálja az ember, nagyon jól lehet vele keresni, de ezt nem szeretem hangoztatni, ha bárki kérdi, ebből éppen csak megélek.”*

Tevékenységének fejlődése a kapcsolati háló bővülésével is színesedett. A kezdetek kezdetén a kiindulás az ausztriai telephelyek elérhetősége volt. A legtöbb árut eleinte egy ausztriai telephelyről szerezték be az árusok. Ezután a kapcsolati háló bővülésével lett lehetőség begyűjtőként funkcionálni. Ha valaki megbízhatóvá válik a „körön belül”, akkor részese lehet az ún. „cetlizésnek”. Ez azt jelenti, hogy közvetlenül a begyűjtőt felhívja a lomtalanítást végezni kívánó személy, hogy ekkor és ekkor elvihetik a feleslegessé vált holmikat, és a megbeszélte időpontban begyűjtik azokat. Azért hívják „cetlizésnek”, mert az utcán heverő kupacon egy cetli díszeleg a begyűjtő nevével, üzenve, hogy a kupac őrá vár. A lakások kiürítése során (és a később tárgyalat esetén szintén) ez azt jelenti, hogy mindent el kell hozni. Azokat a tárgyakat is, amik ténylegesen szemétké válnak, nem eladhatók. Ez valamennyi plusz terhet jelent, hiszen ettől valahogy, valamikor, valahol meg kell szabadulni. És a „csúcsok csúcsa, amiből a legtöbb pénz van”, az a hotelek, éttermek kiürítése. Az itt megszerzett speciális lomokra többnyire már rögtön van vevő, illetve viszonteladó. A többletútköltség az esetek többségében nulla, ugyanis a begyűjtő egy magyar cég áruját viszi ki Ausztriába, és visszafele az üres járművel megáll az egyik címen, ahol várnak rá a lomok.

Pityu szerint az a kapcsolati háló, amivel ő dolgozik, az eladói oldalon magától kezd el bővülni. A vevőkörnél a legtöbb forgalmat a törzsvásárlók hozzák. Ennek a körnek a fenntartása nagyobb energiát igényel, mint az eladói oldalé. *„A melő az megtalál, attól nem kell félni, attól már inkább, hogy egyszer csak nem jönnek az emberek, és eláraszt bennünket a sok szemét.”* Ebből következően igyekeznek a vásárlói igényeknek eleget tenni, és akár rendelésre is beszerezni az árut.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

A legnagyobb kereslet a ruhára van, abból is van a legtöbb. A napi forgalom legnagyobb részét a ruhák teszik ki. Az egyes telephelyeken eltérőek a „kedvenc” tárgyak. Ilyen például a szőlőskert esetében a fűnyíró. Pityu szerint azért, mert a Szőlőskert közelében a környéken nagyobb telkek vannak, így erre nagyobb szükség van. Ugyanakkor a belvárosi telephelyek esetében a tévét jobban keresik.

3. kép. A választék

Pityu 12 éves működése során a legnagyobb fejfájást az önkormányzat okozta és okozza a mai napig. Mindig konfliktusok vannak, amelyek aztán idővel, „megfelelő energiabefektetéssel” megoldódnak. A legnagyobb problémát a városon belüli telephelyek esetében az udvarra felhúzott tető okozta, hiszen ez már építménynek minősül, amire nem kapott engedélyt.

Lomiudvarok Devecserben

A devecseri „lominegyed” főként a sümegi és tapolcai országút közötti területen helyezkedik el. Itt a házak udvarán – főként roma családok – árulnak ausztriai és németországi lomtalanításokból vagy bolhapiacokról származó használt sífelszereléseket, kerékpárokat, kerti kisgépeket, háztartási és híradástechnikai berendezéseket, ruhaneműt és más ezerféle dolgot – legalább 20 esztendeje. A lomások hetente vagy akár hetente többször is elindulnak bérelt vagy saját üres kisbuszokkal, utánfutóikkal Ausztriába és Németországba lomtalanításokra, bolhapiacra. Az ingyen vagy néhány euróért szerzett dolgaikkal aztán telepakolják az udvart, és nyitott kapukkal várják a vevőket. Igaz, hogy a mintegy 200 „kereskedő” nem adózik, „bolt-

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

jaik” sem nyújtanak esztétikai élményt, a lomok egy része valószínűleg környezetvédelmi szempontból sem kívánatos, de a legtöbb családnak ez az egyetlen pénzkereseti lehetősége. Nem beszélve arról, hogy az alacsony árak a közeli és távolabbi környék kispénzű polgárai számára nagyon kedvező vásárlási lehetőségeket teremtettek gyakran értékes és hasznos árucikkek beszerzésére.

2007 őszén a devecseri önkormányzat rendeletet hozott, amelyben 2008. január elseje után megtiltotta a használtcikknek működési engedély nélküli árusítását a városban, és magas pénzbírság fizetését helyezte kilátásba a rendelet megszegőivel szemben. A polgármester az árusokat a volt (megyeserdői) laktanya területére telepíténi, ami a településtől négy kilométerre helyezkedik el. Az önkormányzat rendelete nagy felháborodást váltott ki a lomizásból élők körében, aminek következtében 2008. január 2-án körülbelül százan demonstráltak a polgármesteri hivatal előtt, és követeléseikről petíciót adtak át a polgármesternek. A rendelet ugyanis kétélű fegyver, mert amióta Devecseren lomizás van, azóta nincs lopás, és a lakosok egy része fél attól, hogy a lomizás megszüntetése a közbiztonság rovására fog menni.

Egyébként a lomosok, ha akarnának sem tudnának megfelelni a helyi rendeletben elvárt előírásoknak. A kijelölt piacon – ahol a rendelet szerint csak péntektől vasárnapig, reggel hattól délután háromig lehetne árusítani, míg az udvar minden nap, nyaranta akár 12–14 órán keresztül is nyitva van – csak a vállalkozói igazolvány kiváltása után kereskedhetnének a lomosok. *„Hát hogy váltsam én ki az ipart? Ahhoz iskolát kéne végezni, de hát azt nem lehet megcsinálni két-három hét vagy hónap alatt”* – panaszkodik egy negyven év körüli asszony. Azt mondja, 14 éve csinálja a lomizást, *„mindent tudok, amit a kereskedésről, a piacozásról tudni kell, de hát papírt honnét szerezzek?”* Ráadásul, ha vállalkozóként dolgoznának, számlát kellene adniuk, járulékot kellene fizetniük. A lomizásból a legjobb, tavaszi és nyári hónapokban sincs 60–70 ezer forintnál több bevétel, *„egész évben nem keresünk annyit vele, mint a polgármester egy hónapban”*, kesereg az egyik lomos, aki állítása szerint a kezdetektől, a nyolcvanas évek végétől lomizik. Ha az árusítási idő a mostaninak a töredékére csökkenne, még kevesebb lenne a pénzük. A közteherviselés alól ennek ellenére sem akarnak kibújni: minden háznál elmondják: felajánlották, hogy fizetnek egy havi fix összeget helyi adóként a település kasszájába, de a polgármester ezt a javaslatukat nem fogadta el.

A néhány tízezer forintos nyereséghez ráadásul havi több ezer kilométert kell autózniuk, ami nemcsak fárasztó, hanem jelentős benzinköltséggel is jár. És persze kockázattal, mert a szlovákok már ebben is lenyomnak minket. *„Kijön egy szlovák lomos, bemegegy egy ócskapiacra, és az egészet megveszi kilóra előlünk”* – tudjuk meg, milyen, amikor a tátrai tigrissel igazán élesben kell küzdeni.

És nemcsak ez a baj. Ha szabályosan kereskednek, akkor az adóhivatal bekérheti az áruk beszerzését igazoló számlát is. *„Ne vicceljen már, uram! Ha kimegyek Grazba, és elkezdem összeszedni a lomtalanításkor kidobált dolgokat, akkor én azt, hogy*

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

fogom igazolni utána, honnan lesz nekem arról bizonylatom?” – teszi fel a jogosnak tűnő kérdést a huszoneves anyuka, akinél néhány jó kinézetű monitort, valamint egy kissé kopottas, festett cserépedényt találhatunk megvételre.

Az APEH (2011-től NAV) most is ellenőrizhetné őket, de ők nem hallottak arról, hogy valaha is jártak volna adórevizorok a lomisoknál. Később kiderül, hogy ha jönnek is adóellenőrök, egy-két háznál több helyen nem tudnak bírságotolni, „jönnek aztán egyből a hívások, csukjuk be a kapukat, és máris nincs mit ellenőrizni”⁶

A négy hónapig tartó médiahadjáratot követően 2008. április végével fejeződött be a devecseri lomisok „lázadása”. Néhány hét alatt kiürültek az udvarok, és ezzel párhuzamosan megtelt a város határában kialakított használtcikk-piac. A cigányok nem beszélnek, azt állítják, hogy meg vannak félemlítve, és nem önszántukból hagyták el udvaraikat és költöztek ki a volt laktanya területére. Devecser polgármestere ígéretet tett, hogy ott békén hagyja őket, véleménye szerint csak egy kis időre van szükség, hogy a helyzet stabilizálódhasson. Véleménye szerint a legnagyobb problémát sikerült megoldani, ami – állítása szerint – az elviselhetetlen hétfégi forgalom volt a lomizók miatt. Tény: vasárnap délben a városban sétálva rá sem lehet ismerni Devecserre. A „lomisok fővárosának” nevezett településen a másfél évtizede megszokott állapotokhoz képest eltűnt a vásárlók hada, nincsenek szabálytalanul parkoló autók, felszabadultak a kapubejárók, érzékelhetően kevesebb a szemét az utcákon. Devecser most pont úgy néz ki, mint bármelyik dunántúli kisváros. A feszültséget kiváltó rendelet mintegy száz házat, kétszáz családot, azaz majdnem 1500 embert érintett. Mivel főként romákról van szó, az önkormányzat lépését sokan romaellenes támadásnak vélték, a megélhetésüket lehetetlenné tevő intézkedésként értékelték. A polgármester tagadja, hogy azt kérték volna a lomisoktól, hogy hagyják abba a tevékenységet, hanem arra kérték őket, hogy menjenek ki a laktanya területére, ahol megnyílt a használtcikk-piac, ahol rendezett körülmények között árusíthatnak, ráadásul működési engedély nélkül is. A lomisok hetekig nem mozdultak, amíg meg nem kezdődtek a hivatalos ellenőrzések, razzikiák és a komoly pénzbírságok kiszabása. Az önkormányzat tulajdonában levő laktanya hamar megtelt lomisokkal, így létrejött az ország legnagyobb használtcikk-piac 3,5 hektáron, amelyet egy pécsi székhelyű cég alakított ki és üzemeltet. A lomisoknak az egykori hangárokból, raktárakban kialakított fedett árusítóhelyeken 20 ezer forintba kerül havonta egy 40 négyzetméteres terület, a nyílt piactéren kereskedőknek pedig ezer forintot kell fizetniük egy 30 négyzetméteres árusítóhelyre szóló napijegyért. A lomisok egyelőre bizonytalanok, véleményük szerint kevesebben vásárolnak a laktanyában, mint az udvarokból. Megkérdezték a piacra kiköltözött árusokat, hogy még mindig romaellenesnek tartják-e városuk polgármesterét és a képviselő-testület tagjait. A legtöbben csak a vállukat vonogatták. Mint ahogy azt sem tudták megmondani, mi lett a néhány

⁶ <http://index.hu/gazdasag/magyar/dev071220/> (Utolsó letöltés: 2016.11.07.)

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

hónappal ezelőtt megfogalmazott petíciójuk sorsa. Nem véletlen, hogy jelenleg minden érintett a helyzet stabilizálásáról beszél. Átmenetileg ugyanis valóban legálissá vált a lomások működése: a használtcikk-piacon alkalmi árusként jelennek meg, így nemcsak működési engedélyre nincs szükségük, de nyugta- és számlaadási kötelezettségük sincs.

Esettanulmány egy lomisról

J. Erdőhorvátiból származik, ami Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti részén fekszik, innen jár ki Németországba három éve. Az egyik barátja tanácsára együtt vágta bele, kezdetben kisebb-nagyobb sikerrel. Az elején, állítása szerint, nem a megfelelő embertől kértek információt, például előfordult, hogy rossz címlistát kaptak, és emiatt két alkalommal üresen tértek haza. Egyheti címlista ára 40 ezer forint, de meg lehet venni egy évre is, az 150 ezer forintba kerül. J. csak Németországba jár lomizni. Legnagyobb befektetése ebbe a tevékenységbe egy kisbusz vásárlása volt 3 éve 1,7 millió forintért. Egy-egy út körülbelül 200 ezer forintba kerül (gázolaj, autópálya-matrica, étel). Mindig ketten utaznak és felváltva vezetnek. Általában 2-3 nap alatt megjárják az utat és változó időközönként szoktak kijárni. Ha „jó fuvarral jön haza”, akkor lehet az autóban akár 900 ezer forintnyi érték is. Németországban fizetni kell köbméterenként a lomtalanított tárgyakért, ezért nekik is megéri ha elviszik, nem kell érte fizetniük. Főként falvakba járnak, de előfordul egy-két város is. Néhány település a címlistából: Germensheim, Landau, Bad-Dürheim, Mainz, Königstein, Kelkheim.

J. általában szombat délelőtt indul, és vasárnap délutánra ér ki Németországba, faluról falura jár, sosem áll le a motor, az is előfordul, hogy harmadszorra megy vissza abba az utcába, amikor kitesznek valamit. Állítása szerint nagyon kedvesek az emberek, látják ha jönnek a lomások, lengyelek is járnak (ők főleg fűnyírókért). Gyakran előfordul, hogy megvendégelik, behívják. Sokszor pincéből kell kipakolni a cuccokat. Az is előfordult már, hogy egy egész házat „kipakolhattak”, nem is fért be minden az autóba. Rengeteg alkoholt visznek el, amelyeknek még nem járt le a szavatossága. Kirámolnak bútorokat, most a fenyőbútorok nagyon kelendők. J. házában szinte minden bútor lomizott, szekrénysortól kezdve a konyhabútorig, szőfáig, bőrfotelig, szétszedve tudja felpakolni a kisbuszba. Gyakran hoznak fűnyírót, de még rotációs kapát is, autógumit felnível, újonnan kismotort, biciklit, görkorcsolyát, porcelánt, kristálypoharakat, gumicsónakot, trambulint. Egyszer hoztak egy nagyméretű távirányítós Forma1-es autót, másfél méteres volt. A következő alkalommal visz magával invertelt, ami a 12 voltos feszültséget átalakítja 220 voltossá, így ki tudja próbálni, hogy működik-e a tv, a számítógép, monitor, hifi és más elektromos cikk. Tudni kell a németekről, hogy délután 5 előtt nem pakolnak ki, és aztán menni-menni kell, nem szabad megállni. Ha probléma van az autóval, saját magának kell

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

megoldania, mert 500 ezer forintba kerül, hogy hazahozattassa, ezért egész „elsőségi”-felszerelés van az autóhoz. Előfordult, hogy lerobbant, segített neki egy másik lengyel lomis. „Rendelések” felvételére is van mód, és még mielőtt kimenne, a feleisége „széthinti” a faluban, hogy J. nemsokára jön a holmikkal. Szerencsen (30 kilométerre Erdőhorvátitól) már nagyban foglalkoznak a lomizással, a tulajdonos főként bútorokra specializálódott. Vannak alkalmazottai is, akik kijárnak „beszerezni”; egy útra 40 ezer forintot fizet, de csak ha teli autóval jönnek haza, ez körülbelül egy hét munkát jelent. Ott jártamkor én is „rendelést” adtam le egy 35-ös görkorcsolyára.

4. kép. A bejárat

5. kép. A választék

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Csempészek és vámosok Európa kapujában – a tiszacsernyi és a lónyai határátkelőhely

RÁCZ VALÉRIA – BERNÁTH VIKTÓRIA⁷

ABSZTRAKT

Dolgozatukban két határátkelő csempészeti tapasztalatainak összehasonlításán keresztül vizsgálják a csempészetet. Írásuk feltáró jellegű, három mélyinterjút készítettek, ezek segítségével mutatják be egyfelől a hatóságok, másfelől pedig egy csempész nézőpontjából a csempészés folyamatát.

KULCSSZAVAK: határ, csempészet, Lónya, Tiszacsernye, cigaretta, alagút

ABSTRACT

Smugglers and custom officers in the gate of Europe – border crossing point of Tiszacsernyő and Lónya

The research is a complex analysis about two crossing points' smuggling experiences. The writing is an exploratory study with three profound interviews. The conclusions incorporate the viewpoints of the authorities and the smugglers.

KEYWORDS: border, contraband, Lónya, Tiszacsernye, cigarette, tunnel

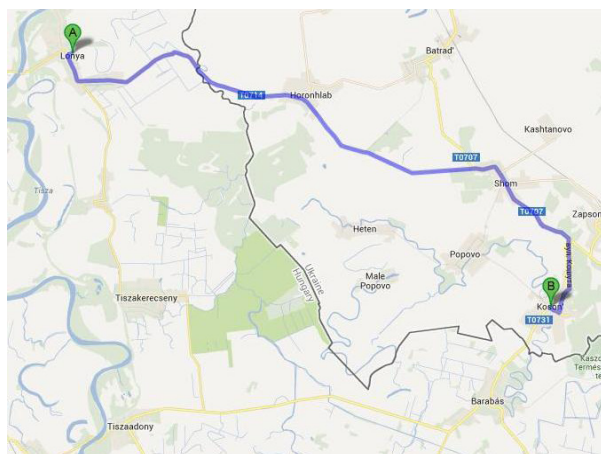
A lónyai határátkelő sajátosságai

Lónya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található, az ország északkeleti pontjában. Nyugati oldalán a Tisza, másik oldalán pedig az ukrán határ húzódik.

A településen 661 lakos él, s két egyutcás faluból (Kis- és Nagylónya) jött létre. A határ túloldalán a Kisharangláb nevű település fekszik, ami egy Lónyához hasonló település, mind lélekszámában, mind felépítésében és gazdasági jellemzőit illetően. Lónya a régió leghátrányosabb helyzetű térségében helyezkedik el, ahol magas arányú a tartós munkanélküliség, és mély területi válság fenyegeti a települést és környékét.

⁷ Egyetemi hallgatók, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2013.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

6. kép. A lónyai határátkelő

A lónyai határátkelőnél a csempészet évek óta működő tevékenység, ami mára a közösség számára elfogadott életstratégiává vált. Az általunk megkérdezett csempész tiszaaadonyi származású, és már 1998 óta hoz át a határon különböző árucikkeket, amelyeket az ukrán oldalon jóval olcsóbban be tud szerezni. Saját kocsival, és általában egyedül járt ki Mezőkaszonyra, ahol főleg cigarettát vásárolt megrendelésre. A rendszerváltás so-

rán elveszítette munkáját, ezért nem látott más lehetőséget a pénzkeresésre. „*Mások is csinálták, valamiből élni kellett.*” A csempészés számára főtevékenység volt, ebből éltek a családjával. A csempésztett árut Tiszaadonyban árulta általában ismerősöknek, így kialakult egy stabil vevőköre.

A leggyakrabban csempésztett áruai a cigaretta, benzin, sör, cukor és vodka voltak. A cigarettából 15–20 kartont hozott át egy alkalommal. Korán reggel vagy késő délután indult útnak attól függően, hogy éppen ki volt a határőr. Megvolt a saját ismerőse, akivel „*mindent el lehetett intézni.*” Tudta előre, mikor lesznek razziák, néha adott kenőpénzt is, de nem minden alkalommal. Volt, hogy naponta kétszer is megfordult, de hetente minimum háromszor biztosan. A cigarettacsempészésen kívül üzemanyag-kereskedéssel is foglalkozott. Üres tankkal ment ki, amit ott a határ túlsó oldalán teletankolt, majd otthon leszívta a benzint, és eladta.

A módszerek változatosak voltak, egymás között az ismerősök adták a tippeket, ötleteket. A mi interjúalanyunk leginkább a kocsi ajtajának a belsejébe rejtette el az árut, az ülés mögé vagy a csomagtartó alá. A megvásárolt árhoz képest 25–30 százalékkal adta drágábban a csempésztett árukat.

Az uniós csatlakozás után szigorúbb rendszabályok léptek érvénybe, így a csempészés is nehezebbé vált. Ma már csak maximum havonta egyszer jár ki, de egyszerre csak legfeljebb 3 kartonnal hoz át, vagy saját részére, vagy a legközelebbi rokonnak eladásra. Ma már nem tud ebből megélni, ezért szociális segílyt kap és próbál munkát keresni, de évek óta nem talál semmit.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

A tizscacsernyi határátkelőhely jellemzői és a csempészség folyamata

Tizscacsernyő Délkelet-Szlovákia hármashatárán található, körülbelül 4500 lelket számláló kisváros, amely közvetlenül az ukrán határ mellett fekszik.

Elhelyezkedésének köszönhetően fontos határátkelőhellyé nőtte ki magát az évek során mind a vasúti, mind a személygépkocsi- vagy kamionforgalom tekintetében. A határátkelőhely jellegzetességét az adja, hogy a szomszéd ország nem tagja az Európai Uniónak, így értelemszerűen a schengeni övezetnek sem. A két ország határátlépésének ellenőrzése ezért komoly erőfeszítéseket igényel mindkét oldal részéről. Szlovákia és Ukrajna lakosságának életszínvonala és társadalmi helyzete között óriási különbségek vannak.

A csempészet már a rendszerváltás pillanatában felütötte a fejét a viszonylag nagy ár- és társadalmi különbségek miatt, melyek folyton növekedtek. Az alábbiakban két határellenőr szemszögén keresztül mutatom be a csempészség folyamatát, akik többéves tapasztalataik során sok olyan információ birtokába jutottak, melyek segíthetnek megérteni a csempészet társadalmi jelenségét.

A '90-es évek elejére nyilvánvalóvá váltak a két ország közötti különbségek, melyeket felismerve az ukrán emberek különböző termékek termelésével és csempészésével kezdtek el „kezelni”. Eleinte a termékek zöme otthon termelt zöldség, gyümölcs, tejtermék és különböző élelmiszerek voltak, amelyek nem hoztak olyan nagy nyereséget, mint például a dohány vagy az alkohol árusítása. Később a cigarettacsempészet vált a legnagyobb forgalmú csempészettermékké.

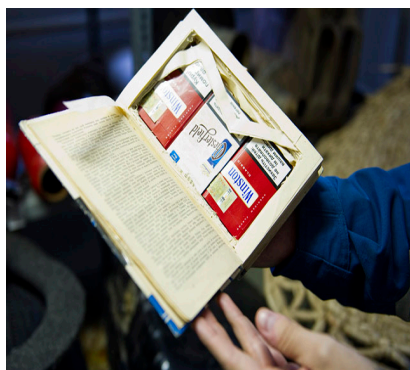
A '90-es évek elejére jellemző, viszonylag enyhe szabályozás nagyobb mennyiségek behozatalát engedélyezte legálisan. Az állam azonban gyorsan rájött, hogy mi az érdeke és elkezdte szigorítani a behozatal szabályait. Ez azonban nem ment

7. kép. A tizscacsernyi határátkelő

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

könnyen, mert a határátkelőkhöz alkalmazottai gyakran részesei voltak a „biznisznek”. A hatóságok ilyen esetekben látványos módon füleltek le a vámosságokat az elrettentés végett, ám a korrupció így is széles körben elterjedt és meglehetősen elfogadott jelenség volt. Az évek során ugyanakkor folyamatosan szigorították az ellenőrzést, és ellenőrizni kezdték az ellenőrzőket is, ezért a csempészet jellege folyamatos transzformáción ment keresztül. A kezdeti időkben a magánszemélyek a testükön⁸ vagy táskába rejtve⁹ próbálták meg áthozni a dohányárut különböző álcázási módszerekkel, ami gyakran végződött kudarccal, mivel a vámosságok által felismert trükköket nemigen lehetett sokáig alkalmazni.

8. kép. Minicsempészetek¹⁰

⁸ Előfordult, hogy az utas műanyag végtagba rejtve próbált meg cigarettát csempészni.

⁹ A táskákba borotvapengéket dobáltak szét, hogy a vámosság megsejtse magát, és elálljon az ellenőrzéstől. Ennek eredménye azonban az volt, hogy attól fogva a táskák egész tartalmát az utasokkal pakoltatták ki, így nem tudtak kibújni az ellenőrzés alól.

¹⁰ Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20120110-riport-penzugyor-cigarettacsempeszet-az-ukran-magyar-hataron.html> (Utolsó letöltés: 2017.05.11.)

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Az ukrán emberek nagymértékű szegénysége és rászorultsága miatt azonban fáradhatatlanul próbálkoztak és próbálkoznak mind a mai napig. Az egyik interjúalanyom frappáns megfogalmazása szerint: *„A bűnöző mindig egy lépéssel az ellenőrző előtt jár, de előbb vagy utóbb úgyis lebukik.”*

A „kisemberekben” rejlő lehetőségeket természetesen a szervezett bűnözés is felismerte. Ekkor kezdtek el az emberek tehervonatokon és kamionokon elrejtve nagyobb mennyiségben dohányárut csempészni, amiben gyakran a kalauzok és a kocsivizsgálók is aktívan részt vettek. A tapasztalatok szerint olykor a szerelvények szinte összes üreges terét megtöltötték dohányval, és egy rossz mozdulat kellett csupán ahhoz, hogy erre fény derüljön. A vámósok olyan esetekről is beszámoltak, amikor egy „fülesre” támaszkodva végeztek fokozottabb ellenőrzést. A nagy mennyiségű cigarettacsempészet egyik érdekes, csupán néhány évvel ezelőtt felfedezett formája a kivájt farönkökben való szállítás, ahol a belső információk szerint egy véletlen „baleset” folytán derült fény az esetre, amikor az átpakolásnál egy farönk a báger¹¹ irányítójának hibájából leesett, majd kihullott belőle a több száz doboz cigaretta. A folyami cigarettacsempészet másik formája, amikor vízálló fóliába burkolva kötnek farönkök aljára cigarettakartonokat, majd egy meghatározott helyen szó szerint „kihalásszák” az értékes zsákmányt. A leleplezés óta az ellenőrző szervek csónakokkal próbálják megelőzni a csempészeket és kifogni az illegális árut a folyóból.

9. kép. Vízi csempészet – famegmunkálással¹²

¹¹ Rakodó (A szerk.)

¹² Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=3DBhUPuaiol> (Utolsó letöltés: 2017. 05. 11.)

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

10. kép. Vízi csempészet – csomagolással¹³

1993-tól 1996-ig nemzetközi gyorsvonat közlekedett a romániai Konstancából Varsóba. A vonat hivatalosan turistajáratként volt számon tartva, az ellenőrző tapasztalatai szerint azonban roma származású hajléktalan emberek vették leginkább igénybe, akik koldulni indultak a lengyel nagyvárosba. Ezeken a vonatokon olyan rossz higiéniai körülmények uralkodtak, amelyek nem tették lehetővé az alapos ellenőrzést, így gyakorlatilag bármi lehetett az utasoknál, az rejtve maradt.

Az ellenőrző szervek magasabb pozíciókban lévő vezetőinek korrupcióját sejteti, hogy a mai napig van a nemzetközi vonatokon egy-egy „zárt kocsi”, melyeket felsőbb utasításokra a vámossoknak nem áll módjukban ellenőrizni, s ezért ott gyakorlatilag bármi átcsempészhető.

A személygépkocsiban történő csempészet szintén mindennapos gyakorlat, ahol a vasúti csempészethez hasonlóan a jármű különböző üreges beltereibe próbálják meg elrejtetni az illegális árut.

Ennek egyik formája a gumiabroncs belsejében való szállítás, amire a személygépkocsi szabvány- és tényleges súlyának le mérésével lehet többek között lecsapni. A túlzott magabiztosság, a szorongás vagy az eltúlzott közvetlenség mind gyanújelző jelek az határellenőrzés számára. Olyan esetek is előfordultak, amikor például a látványosan „dolgos, olajos körmökkel” feltűnően elegáns ruházat párosult, ami nehezen összeegyeztethető jelenség, és szintén gyanúra adhat okot.

Az autóbuszokkal való átkelés során általában az utasok „összedobtak” egy bizonyos összeget, amit az útlevelebe helyezve adtak át a vámosnak, ezzel is jelezve a „mérsékelt ellenőrzés” igényét. A borítékba rejtett

11. kép. Autós csempészet – az egyszerű megoldás¹⁴

¹³ Forrás: <http://tiszaneuws.org.ua/?module=news&&target=get&id=8767> (Utolsó letöltés: 2017. 05. 11.)

¹⁴ Forrás: <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/hatarrendeszet/elfogtak-a-cigaretta-csempeszt-3> (Utolsó letöltés: 2017. 05. 11.)

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

összeg nagysága általában sorozatos próbálgatás eredménye volt, amit természetesen nem lehetett bárkivel megcsinálni, ezért előre meghatározott időpontokban és egyeztetés után került sor az effajta „tranzakciókra” az utasok és a korrupcióra hajlamos vámosok között. Az ukrán oldalon helyenként a mai napig bevett gyakorlat minden egyes ellenőrző szerv (útlevélkezelők, vámosok, sorompós, katona) lefizetése abban az esetben is, ha illegális áru nélkül kel át valaki a határon. Ez mára kötelező jellegű szokásként ágyazódott be a határátlépés folyamatába.

A cigaretta utáni második legnagyobb csempészáru a szóban forgó határátkelőn az alkohol. A magánszemélyeknek eleinte korhatár nélkül volt megszabva az 1 liter 40 százalékos, emberi fogyasztásra alkalmas szesz, ami azzal járt, hogy a gyerekeket is utaztatták, hogy nagyobb mennyiségeket hozhassanak át. Az utóbbi néhány évben a csempészség alapja az lett, hogy az emberi fogyasztásra nem alkalmas, denaturált szeszre ezek a szabályok nem vonatkoztak. Ezt a szabályozást kihasználva a csempészek megpróbálták minél nagyobb mennyiségű árut denaturált állapotban behozni, majd azt különböző vegyi eljárások után emberi fogyasztásra alkalmassá tenni. Erre a csempészési formára egy pozsonyi gyárban jöttek rá, ahová időnként kevesebb áru jutott el, mint amennyit a határátkelőn hivatalosan dokumentáltak. Most már minden alkoholtartalmú árura kivetik a járulékokat, és ha az illető tudja bizonyítani az áru célba érését, akkor visszakapja a befizetett összeget.

Az utóbbi év legnagyobb szenzációja a csempészség folyamatának professzionalizálódását mutatja. Ennek legfrissebb bizonyítéka a földalatti alagút felfedezése (12. és 13. kép). A szóban forgó földalatti csempészalagutat 2012 júliusában leplezték le egy Felsőnémeti és Alsónémeti közötti telken, ahol egy építkezés során gyanúsán sok árut szállítottak el, jóval többet, mint amennyit egy szokványos építkezés kitermelne. Az alagút 6 méter mélyen és 700 méter hosszan húzódott a föld alatt, amelyben egy bányászati kisvasút szállította a csempészárut. Arról, hogy milyen árut és pontosan milyen mennyiségben szállítottak, nem beszélve arról, hogy hány éven keresztül, nincs adat. A találgatásoknak csak a képzelet szab határt. Az egyetlen biztos megállapítás az, hogy a szerkezet gyakorlatilag akár embercsempészetre is alkalmas lehetett.

12. kép. Az alagút bejárata¹⁵

¹⁵ Forrás: www.michalovce.korzar.sme.sk (Utolsó letöltés: 2017.05.11.)

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

13. kép. Az alagút térképe¹⁶

A tiszacsernyi határátkelőre nem jellemző az embercsempészet, mert nincsenek olyan természeti adottságai, mint az északabban fekvő, a lengyel határ menti átkelőhelyeknek. Közvetett formában ugyanakkor itt is előfordult, hogy az interjúalanyom egy ellenőrzés során a kabát belső részébe gondosan belevarrt 50 db kitöltetlen hamis európai útlevelet talált.¹⁷

¹⁶ Forrás: www.cas.sk (Utolsó letöltés: 2017.05.11.)

¹⁷ Az utóbbi években más jellegű áruk csempészete is elterjedt, mint pl. a kínai és vietnami hamisított ruházati cikkek behozatala, vagy a védett állatok és növényekkel való üzletelés.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Drogcsempészet Románia és Magyarország között

RÎTEA RAUL NICOLAE¹⁸

ABSZTRAKT

A dolgozatban interjúk, beszélgetések felvételével kerül bemutatásra a drogcsempészet Románia és Magyarország között. Két csempészeti technikát mutat be, és az ezekkel járó életstílust, attitűdöket vizsgálja.

KULCSSZAVAK: drog, csempészet, Románia, életstílus, dealer

ABSTRACT

Drug smuggling between Romania and Hungary

The research introduces the drug smuggling procedures between Romania and Hungary. It points out two smuggling technics and the special lifestyle of these people.

KEYWORDS: drug, contraband, Romania, lifestyle, dealer

Kutatásomban két csempész technikáira és az ezzel az életstílussal járó attitűdökre próbálok fényt deríteni célzott interjúk és beszélgetések segítségével. Mivel az alanyok tartanak az azonosítás veszélyétől, hangfelvétel nem készült, az adatokat hagyományosan, toll és papír segítségével vettem fel. A beszélgetésekre, interjúkra két alkalommal került sor az alanyok által kiválasztott helyen és időpontban. A jegyzeteket és idézeteket a távozásom előtt az alanyok átnézték és jóváhagyták. Emellett minden találkozás után megpróbáltam minél célratörőbb összegzéseket és következtetéseket, benyomásokat tenni, de ezeket nem osztottam meg az alanyokkal, ami viszont vethet fel néhány etikai problémát.

¹⁸ Egyetemi hallgató, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2013.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Hogyan lettem csempész, avagy a „háttér”

Az interjúk első részében fényt próbáltam deríteni a két csempész háttérére és arra, hogyan keveredtek bele a szubkultúrába. Mindkét csempész első kontaktusa a drog-fogyasztással az otthonról való elkerüléshez köthető. Mindkettő Kolozsváron folytatva tanulmányait az egyetemen, és ebben a közegben alkalmuk volt megismerni olyan személyeket, akik alkalmi kábítószer-fogyasztók voltak. Mindkettőnek az első élménye a kábítószerrel a marihuána volt, és ezt egy baráti társaságban próbálták ki. Az egyik interjúalany jóval lassabban, hosszabb idő eltelte után próbálta csak ki (több hónappal az után, hogy elérhető lett a szer), mivel elmondása szerint nagyon konzervatív családból származik, és a családban voltak az alkoholfogyasztás miatt problémák. Most már mindketten rendszeresen fogyasztanak kábítószereket. Arra a kérdésre, hogy mennyi idő telt el aközött, hogy elkezdtek fogyasztani és rendszeres fogyasztókká váltak, egyikük 3-4 hónapot, másikuk 6-8 hónapot válaszolt. Mindketten stabil családból származnak, az első interjúalany (a továbbiakban A1) jelenleg 25 éves, úgy érezte, hogy családja szereti, és fontosnak tartják őt, jó kapcsolatban van a család többi tagjával. Arra a kérdésre, hogy a család többi tagja tudatában van-e kábítószer-fogyasztásának, azt válaszolta, hogy csak a testvére tud erről. A másik alany (a továbbiakban A2) jelenleg 23 éves, és kevésbé jó a családjával való kapcsolata, sőt „problémás”, és a családjában senki nem tud kábítószer-fogyasztásáról.

Arra a kérdésre, hogy hogyan lesz valakiből csempész, A1 elmesélte, hogy mivel a kolozsvári drogos szubkultúra nem nagy (a pestihez hasonlítva), ha valaki rendszeres felhasználó és „nem problémás” (megbízható és „nem nagyképű”, vagyis nem hívja fel magára a figyelmet), előbb-utóbb megismer jó pár „dealer”, akikkel rendszeres felhasználóként „*ajánlatos minél jobb kapcsolatban lenni*”. Mivel ugyanazokat a szórakozóhelyeket látogatják, az egyik dealerrel összebarátkozott, aki egy alkalommal megkérte (mert A1-nek van jogosítványa), hogy kísérelje el egy magyarországi útra. Az út során kiderült, hogy „*meg fog egy pár »érdekes« embert ismerni Budapesten*”. Ez volt az első alkalom, hogy kapcsolatot teremtett itteni kábítószer-kereskedőkkel, és „*éppen jókor, mert a dealer ismerősöm elköltözött, s átvettem a helyét, miután bemutatott itt-ott*”. A több szubkultúrához tartozó fogyasztó barátjával egy Romániában szervezett „illegál bulin” ismerkedett meg egy magyarországi dealerrel, akit egy közös ismerős mutatott be, és már ott elkezdett a csempészés lehetőségén gondolkodni, felismerve a nagy árkülönbséget. Ezt követően pár alkalommal kisebb időközöket töltött Budapesten személyes okokból, és felvette a kapcsolatot a Romániában megismert személlyel. Első alkalommal csak saját fogyasztásra csempészett drogot Romániába, vagy a barátoknak vitt ajándékként, de az első 4-5 alkalom után „*megláttam a lehetőséget... és éltem vele*”.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

A csempészes folyamata

Ahhoz, hogy a két csempész közötti különbségeket és hasonlóságokat jobban megérthessük, fontos tudatosítani, hogy milyen célok érdekében csempésznek. A1 „utcai árus”, minden csempészett áruját ő adja el a „végfogyasztónak”. Ezzel ellentétben A2 kisebb profitért, de „nagy tételben” árul. Saját bevallása szerint fél az „utcán” árulni, és inkább más utcai árusoknak adja át a drogot, *„de soha nem többnek, mint ötnek”*.

A két stratégiának más a veszélye és nyeresége. A1 nagyobb kockázatot vállal, de nagyobb nyereségre is tesz szert, A2 kisebb kockázattal kisebb profitot ér el. A kockázat alatt az érthető, hogy minél több fogyasztóval vagy kereskedővel lép kapcsolatba az ember, annál nagyobb a lebukás veszélye, mivel egyre ismertebbé válik. A1-nek a drogkereskedelem a fő pénzszerzési stratégiája, más munkahelyekre csak, mint álcára van szüksége. A2-nek nincs munkahelye, jelenleg is tanul és a csempészetet csak plusz jövedelemforrásnak tekinti az otthonról kapott pénz mellé.

A csempészet első lépése a piac felmérése, amit a kapcsolati hálón keresztül tesznek meg, vagyis hogy „miből mennyi kell”. Mivel A1 utcai árus, neki megvannak a törzsvásárlói, úgyhogy ezt a felmérést saját maga végzi. A2 a többi kereskedő megkérdezésével tájékozódik. A1 elmondása szerint az évszakok és a különböző rendezvények is alakítják a keresletet. Nyáron „jobban megy”, illetve a zenefesztiválok idején megnő a kereslet. A második lépés a finanszírozás. A2 általában előleget vagy előrefizetést kér, amiből fedezni tudja az útiköltséget és a beszerzést. A1 félretett tőkéből valósítja meg mindezt. Egy plusz pénzszerzési technika, amiről mindkét alany beszámolt, a valutaváltás, mivel mindenki lejben fizet, de ők forintban fizetnek az eladandó drogért. Nagy mennyiségű valutavétel vagy eladás esetén megvan az esély az árfolyameltérésből haszonra szert tenni.

A harmadik lépés a magyarországi kapcsolatok beélesítése. A1 szerint *„ha az ember elég sokat mozog, hamar meg lehet tanulni hogyan lehet ezt biztonságosan csinálni”*. A1 a legbiztonságosabbnak az interneten való kommunikációt tartja, amihez megvannak a „biztonságos szolgáltatások”. A2 ezt a fázist telefonon intézi, egy erre használt kódrendszerrel, amit csak a magyarországi kapcsolata ért.

Van úgy persze, hogy nem lehet időben beszerezni az anyagot. Ebben az esetben mindkét válaszadó vár, ameddig a magyarországi kapcsolatok visszajeleznek, ami lehet egy-két nap, de lehet akár egy-két hét is a „nehezebben beszerezhető cuccokkal”.

A csempészes technikája

A csempészet nem bonyolult, ehhez nincs szükség túl nagy technikai tudásra. Mindketten egyetértettek abban, hogy az árut sokkal nehezebb beszerezni, mint elszállítani A pontból B pontba. Ez mindkét válaszadó szerint egyéni akció, ami a legjobb

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

módja a kockázatok csökkentésének. Az utazás részleteiről, az időpontról és a határátlépés helyéről senkinek nem beszélnek. A1 számolt be arról, hogy vannak alkalmak, amikor egy ismerősével utazik gépkocsival, de az ismerőse szubkultúráján kívüli, és emiatt nincs semmiféle gyanakvás, amikor „pesti barátokhoz” jön látogatába. A szállítási eszközök változatosak, de mindkét válaszadó előszeretettel használja a tömegközlekedést. Ennek az oka a csempészek által jól ismert technika, amit az angol szakirodalomban „social engineering”-nek neveznek. Ennek a lényege a jó emberismeret, valamint a jó szociális készség. A1 szerint

„...ha nem úgy nézel ki, mint egy csöves vagy drogos, (...), hanem mint egy normális ember, aki a legunalmasabb tanulmányi úton van, vagy mint egy turista, és úgy is viselkedsz, akkor mindenki békén hagy”. „Az egésznek a titka hogy minél jobban beilleszkedj a környezetedbe, ha lehet, ülj idősek mellé, vagy aludj, akkor senki nem zavar.”

A2 szerint a ruházatnak is fontos szerepe van:

„...ha szakadt nadrágban, 15 fülbevalóval és rasztás hajjal sétálgatsz a határok között, akkor ne csodálkozz, ha átnézik a csomagod, de ha ing és zakó, félcipő és jó óra, telefon van nálad, sokkal kisebb ennek a valószínűsége.”

Fontos eleme a csempészetnek a nyugalom (a „csigavér”) és a jó modor. Elmondták, hogy a vámőröknek jó érzékük van arra, hogy ha valaki ideges vagy nem találja a helyét, akkor az már nyomos ok lehet egy komolyabb vizsgálatra. A1 szerint „úgy kell tenni, mintha minden második nap ezen az útvonalon közlekednél”.

Arra a kérdésre, hogy hová rejtik a csempészett árut, A1 azt válaszolta, hogy „sehova”. „Csak kell tudni, hogyan csomagolj.” Megfelelő csomagolással a ruhák közé vagy más személyi tárgyak közé rejti el az anyagot. Mivel itt nem nagy csomagokról van szó, ezeket észrevétlenül el lehet rejteni egy nagyobb hátizsákban. A2-nek speciálisan kidolgozott szállítóeszköze van, egy táska, aminek rejtett zsebei vagy dupla feneke van. Ha ez nem elég nagy, akkor „csomagot visz egy ismerősnek”, ami nem más, mint személyi tárgyakkal (mint pl. serpenyő, ruhák, vasaló) megrakott szatyor vagy doboz, amiben el van rejtve a csempészáru. Így ha rajtakapják, még mindig van egy hihető fedező mese, miszerint ő csak az ismerősének a dolgait viszi, és nem tudhatta, hogy mi van ezekben. A2 azt is hallotta, de még soha ki nem próbálta, hogy kávésdobozba vagy nagy kiserelésű samponba rejtik el a csempészárut.

Az útvonalak szükségszerűen változnak, általában Kolozsvár–Nagyvárad–Budapest, de visszafelé Budapest–Temesvár–Arad–Kolozsvár is lehet. Az átkeléshez kedvez a forgalmasabb időszak és a nagyobb forgalmú határátkelőhely.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

A csempész életmód

A csempészség fő oka a pénz: a drogcsempészzel kevés erőfeszítéssel nagy kereset-re lehet szert tenni. A1 még azt is hozzátette, hogy jólesik a szubkultúrán belül elismertté válni. „*Jó tudni azt, hogy én vagyok az a valaki, aki mindenkinek mindent el tud intézni...*” A2 saját magának akarta bebizonyítani, hogy ezt meg tudja csinálni, és hogy jól tudja csinálni. Mikor afelől kérdeztem, hogy egy idő után nem válik-e unalmassá, azt válaszolta, hogy soha, mivel folyton új embereket ismer meg, és mindig résen kell lenni ahhoz, hogy hosszabb távon ezt a tevékenységet folytathassa. Arra a kérdésre, hogy az életstílussal járó stresszt hogyan kezelik, megint egységes válasz jött: „*csak eleget kell szívni*”. Ennek a veszélyeiről A1 azt vallotta, hogy nagyon oda kell figyelni, mivel könnyen megeshet, hogy a profitot az egyéni fogyasztásba forgassa vissza. Ennek a megelőzésére A1-nek sajátos technikája van, soha nem használ fel abból, amit ő csempész, hanem mindig másoktól vesz. Így jobban figyelemmel tudja kísérni a saját fogyasztás mennyiségét és árát.

Egy nagy plusz, ami ennek az életstílusnak a mellékhatása az, hogy tudomást szereznek az „összes jó buliról”. És ha „*az ember ott van a közepébe a dolgoknak, akkor kár lenne nem élvezni őket*”. A magasabb státussal bevallásuk szerint előnyök jönnek. Könnyebb bejutás szórakozóhelyekre („*mivel ismered a főnököt, aki a haverod haverja*”), és „*sokan akarnak a barátaid lenni*”. A2 bevallása szerint a legnagyobb előny az, hogy a szubkultúrán belül sikerül olyan női felhasználókra bukkanni, akik számára vonzó, és a könnyű hozzáférés miatt (a különböző szerekhez) ő előnyösebb pozícióban kerül. Szerinte a „*live fast, die young*” („élj gyorsan, halj meg korán”) életstílus majdnem ugyanakkora kielégülést hoz, mind a csempészet által megszerzett pénz.

Na és a jövő? A1, akinek a csempészet a fő jövedelemforrása, azt mondta, hogy addig szeretné ezt csinálni, amíg valami jövedelmezőbbet nem talál. Szerinte ezt a foglalkozást nem lehet nagyon sokáig vagy állandóan csinálni, mivel „*ha elég sokat játszol a tűzzel, előbb-utóbb megégeted magad*”. De egyelőre úgy érzi, hogy ez a legjobb munkalehetőség, ami a rendelkezésére áll. Mivel nem szereti, ha vannak főnökei, az egyik legjobb megoldás az lenne, ha saját vállalatot alapíthatna, de még nem talált valamit, ami ugyanennyire jövedelmező lenne. A2 a tanulmányai befejezése után a szakterületén belül szeretne elhelyezkedni, s teljesen felhagyna a csempészzel. A csempész életstílust csak mint élményt, és nem mint hosszú távú megélhetési stratégiát látja.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Šverc – a kőolajtól az akupunktúráig

MÉSZÁROS DIÁNA¹⁹

ABSZTRAKT

A tanulmányban vizsgálják a hiánygazdaság által életre hívott csempészet jellegzetes vonásait Szerbia és Magyarország között három időtartamban, valamint, hogy a politikai-gazdasági átrendeződések ellenére miként maradt fenn az informális cserekereskedelem intézménye. Bemutatásra kerül a tranzakciók gyakorisága, a csempészek vevőköre (rotálódó vevőkör, vagy stabil törzsközönség), a szállított áruk jellege és a csempészet technológiája.

KULCSSZAVAK: Szerbia, hiánygazdaság, csempészet, kőolaj, cigaretta

Abstract

Šverc – from the fossil oil to the acupuncture

The research examines the characteristic features of the smuggling procedures between Serbia and Hungary. The study is based on three different periods. The focus is the alteration of the political-economical situation. They try to enlighten the causes of this continuous informal trade. Besides the authors familiarise the readers with the frequency of the transactions, the features of the customers and the different factors of the products and technology.

KEYWORDS: Serbia, shortage economy, smuggling, fossil oil, cigarette

Feltételezzük, hogy a csempészetben és a határon átnyúló kereskedelemben kiemelkedő szerepe van a határon túli magyar közösségeknek, egyrészt földrajzi elhelyezkedésükből adódóan, másrészt pedig az általuk birtokolt kulturális tőke (nyelvtudás, kulturális ismeretek stb.) miatt.

Kutatásunk az 1990-től napjainkig terjedő időszakot öleli fel a Magyarország és Szerbia közötti határszakaszon. E két évtizeden belül három – a csempészett javak összetételében is megmutatkozó – időszakot mutatunk be. Az első időszakot a ki-

¹⁹ Egyetemi hallgató, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2012.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

lencvenes években zajló délszláv háborúk határozták meg. Ebben az időszakban a leginkább csempészett áruk között olyan, az embargó következtében hiánycikké váló javak domináltak, mint a háztartási cikkek, kőolaj, cigaretta. Ebben az időszakban a csempészes tehát a létszükségletek kielégítését szolgálta. A második időszakra a javuló gazdasági körülmények és az árak kiegyenlítődése a jellemző, melynek következtében a csempészett áruk jellege is megváltozott. Végül kitérünk a harmadik időszakra is, amely Magyarország európai uniós csatlakozásától napjainkig tartó időszakot öleli fel, és az előző időszakra jellemző termékkála (cigaretta, alkohol) mellett megjelenik az ágazatspecifikus (pl. egészségügyi) hiánycikkek csempészete is.

Kutatásunk során mélyinterjúkat készítettünk a szerb–magyar határon csempészőkkel, feldolgoztuk a témához kapcsolódó szakirodalmat, valamint megvizsgáltuk a hatályos jogszabályokat. Az interjúk során hét alanyt kérdeztünk meg, őket hólabdamódszerrel kutattuk fel. Az általuk adott leírás jól összefoglalja a vizsgált időszakot, köszönhetően az eltérő életkoruknak és az általuk csempészet javak eltérő mivoltának.

Embargó és hiánygazdaság

Az egyre éleződő jugoszláv belpolitikai válságra adott válaszként 1991-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa elrendelte a Jugoszláviával szembeni fegyverembargót, majd röviddel ezután, 1991 novemberében az általános kereskedelmi és olajembargót is. Az üzletek polcai rövidesen és hónapokon keresztül üresen álltak, a pékségek és hentesüzletek sorra zártak be, mi több, 1993-ra az összes állami tulajdonú benzinkút is bezárt. Ennek következményeként üzemanyaghoz is csak illegális módon, feketepiacokon lehetett hozzájutni. A hiperinfláció következtében a dinár elértéktelenedett, és sok helyen már fizetőeszközként sem fogadták el, helyette a német márka vált *de facto* jugoszláv valutává.²⁰

E politikai és gazdasági közegben folytatták informális cserekereskedelmi tevékenységeiket interjúalanyaink. Ezen időszakban az informális tevékenységet mind a magyar, mind a szerb hatóságok tolerálták, sőt, akár hazafias tettek is tekinthették.

Interjúalanyaink 1992 és 1994 között csempészték kőolajat a magyarországi határ menti településekről Szerbiába. Határon túli magyarokról lévén szó, rendelkeztek azokkal a nyelvismereti és kulturális tőkével, melyekkel előnyt élveztek szerb nemzetiségű honfitársaikkal szemben. Mindegyikük középosztálybeli, állandó

²⁰ Az állami szervek és szervezetek dolgozói, illetve a nyugdíjasok továbbra is dinárban kapták meg a fizetéseket, illetve nyugdíjakat. A dinár tehát mindvégig hivatalos fizetőeszköz maradt, de az óráról órára csökkenő értéke miatt a lakosság a stabilabb német márkát preferálta.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

munkahellyel rendelkező férfi, akik számára a csempészet egy, a politikai és gazdasági közeg által generált, rövid távú túlélési stratégiaként értelmezhető kiegészítő tevékenység volt. Volt állásuk is, de a hiperinfláció miatt az informális tevékenység lényegesen nagyobb bevételi forrást jelentett, mint az állandó munkahely.²¹ Hosszú távon viszont az állandó munkahely volt a jövedelmezőbb mindegyikük számára, ezért fontos volt az ottani jelenlét megőrzése is.

A csempészet folyamata – a magas toleranciaküszöbű hatósági ellenőrzéseknek köszönhetően – viszonylag kevés előzetes tervezést és egyéb befektetést igényelt. Meglepő módon magyarországi kapcsolatokra sem volt szükség az ezen időszakban zajló csempészet lebonyolításához. A meglévő kulturális és nyelvismereti tőke viszont annál nagyobb szerepet játszott.

„1992-ben kezdtük, mi öten. Eleinte csak saját haszonra hordtuk haza, és aránylag keveset. Később a kikindai tejgyár igazgatójának a felesége P.-től megtudta, hogy mi ezt csináljuk, és szólt, hogy kellene a férjének is, nagyobb mennyiségben, hogy a kamionok elvihessék az árut oda, Szerbiába; nem állhatott le az üzlete. Innentől úgy működött, hogy a gyár igazgatójának a felesége behozta a pénzt P. munkahelyére... Általában ötezer márkát... Megcsináltunk pár túrát, majd kezdődött előlről az egész. Általában kettesével mentünk naponta, kinek mikor volt ideje. Vettünk egy kombit, a tartályát átalakítottuk, meg a kannák is elfértek benne hátul, abból általában 14-et sikerült bepakolni. Néha még az ülések alá is raktunk, meg ahová befért.”

Esetükben a csempészet egy összeszokott, szűk baráti társaságra korlátozódott. A csapat tagjai régi ismerősök, így ismerték egymás erősségeit, illetve gyengeségeit. Továbbá fontos tényező volt az egymás iránti bizalom és tisztelet is, melyek legnyilvánvalóbban a profit egyenlő elosztásában nyilvánultak meg, függetlenül attól, hogy ki hány „túrát” tett meg az adott időszakban. A bizalom és az egymás iránti korrektség ugyanakkor önszabályozó módon működött: hosszú távon mindenkinek előnyösebb volt a csapattagság és az azzal járó aktív részvétel, mintsem a csapat többi tagjain való „élősködés” és az általa eredményezett esetleges kizárás. A csapat gördülékeny működését tehát egyrészt ezen íratlan, belső etikett szabályozta. E szabályrendszer ugyanakkor nemcsak a belső működést szabályozta, de kizárta a további tagok felvételét is.

²¹ Interjúalanyaink gyakran felidéztek az infláció méretét, egyikük a fizetése kapcsán elmondta: „Ha időben felvettem (a fizetést), akkor 5 márka volt, ha késtem vele, akkor már csak 3. Ha nem időben vetted fel a fizetést, másnap már egy csipszet sem vehettél rajta, akkora volt az infláció.” Ezzel szemben a csempészet lényegesen nagyobb profittal járt. Érzékeltetésül: interjúalanyaink a Magyarországon literenkénti 1,10 márkáért vásárolt benzint Szerbiában 2,20–2,50 márkáért értékesítették.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

A lebukás veszélye tulajdonképpen minimális volt, sőt az esetek többségében nyílt csempészetről beszélhetünk. Interjúalanyaink is gyakran felidéztek a hatóságok szemhunyasát a kőolaj csempészet felett:

„Egyszer az egyik szerb határőr kérdi, hogy mennyit hoztam el [kőolajat]. Mondom, 380 litert. Erre megveregeti a vállamat, majd azt mondja, bravó, igazi hazafi vagy. A magyar oldalon valamivel szigorúbban vették a dolgokat, ott néha visszaküldtek minket, de utána gyalog áthoztuk a kannákat... De ez is csak ritkán fordult elő.”

A szerb hatóságok szemében a csempészet hazafias, hősiességet számított, amellyel a nemzetközi közösség által kikényszerített embargó szabályait játszották ki az elkövetők, ezzel mellesleg támogatva az egyébként haldokló szerb ipart is. A magyar hatóságok szemhunyasát interjúalanyaink a korabeli olajszőkítési ügyletekkel hozták kapcsolatba. Vagyis a kőolaj tekintetében a magyarországi túlkínálat ideje egybevágott a szerbiai hiánygazdaság időszakával, így volt igény a túlkínálatra. *„Mindenkinek nyert rajta.”*

Švercerek és pilóták

A kőolajcsempészet zökkenőmentes lefolyásához tehát nagymértékben hozzájárult az elnöző²² határellenőrzés is. A csempészet folyamatának e gondtalan periódusát egy 1993 januárjában Magyarországon hatályba lépő törvény törte meg. A törvény egy viszonylag magas összegű biztosítási díj²³ befizetéséhez kötötte a Szerbiából Magyarországra történő belépés feltételét.

Ez az új feltétel törést hozott az addig gördülékenyen zajló kereskedelemben, mivel az emelkedő költség felemésztette a profit jelentős hányadát, így pedig, figyelembe véve az idő- és pénzbeli befektetéseket, az informális kereskedelem nagymértékben veszített jövedelmező jellegéből. Ugyanakkor a környezet, amelyben az zajlott, továbbra is a régi maradt, vagyis mindkét oldalon fennmaradt az igény a másik fél árujára, illetve szolgáltatásaira (szállítás, raktározás).

„Akkor kezdtünk Đjalára [magyarul: Gyála] járni, amikor a magyarok bevezették ezt a biztosítást. Ekkor mi már nem mentünk át a határon, hanem ők hozták nekünk. Mi csak elmentünk Đjalára és megvettük a magyaroktól az üzemanyagot, majd haza-

²² Interjúalanyaink ugyanakkor megjegyezték, hogy a vám- és pénzügyőrség csak a kőolajcsempészetrel szemben gyakorolt toleráns magatartást. A cigaretta- és alkoholcsempészetet különösen Magyarország igyekezett szigorú ellenőrzésekkel, büntetőeljárással stb. visszaszorítani.

²³ Ezen összeg ötven márkának megfelelő pénzüsszeg volt, amely egyszeri belépésre jogosította fel a Szerbiából érkezőket.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

hoztuk Kikindára. Egy idő után rengeteg ember meg autót kapott a határon, és a helyiek egy régi piacra tereltek be minket, ahol naponta több száz autó is megfordult. Nekünk itt már nem volt semmilyen kockázatunk, mert nem léptük át a határt, de cserébe a haszon is kisebb volt. A dolog meg úgy működött, hogy a magyar benzinkút tulajdonosa – aki egy nagyfőnök lehetett – fizetett fiatal fiúknak, hogy hozzák át a teletankolt autókat. A főnök megvette az autókat, a gyerek dolga csak annyi volt, hogy áthajtsa az autót a határon, ott kiszívja a benzint a tartályból, és eladja azt. Egy túraért kb. 500 Ft-ot kaptak. Ők voltak a pilóták.”

A háború 1995-ös lezárásával új időszak vette kezdetét. Ekkor a kőolaj már nem számított hiánycikknek, és a kiegyenlítő árak mellett megszűnt a kőolajcsempészet jövedelmező jellege. Ezen túlmenően az egyre szigorodó határellenőrzések és egyéb jogi szabályozások tovább szűkítették a csempésztevékenységek mozgásterét.

1995–2004 – szűkülő mozgástér

Szerbiát továbbra is súlyos gazdasági nehézségek sújtották. A Milošević-korszak korrupciós ügyletei, az 1999-es NATO-bombázások és a polgárháború tovább rontott a kilátástalan gazdasági mutatókon. Az elhúzódó szerb válsággal párhuzamosan zajlottak a Magyarország uniós csatlakozásához szükséges előzetes tárgyalások, illetve jogharmonizáció. Ennek részeként történt meg a röszkei határátkelőhely biztonsági felszereléseinek modernizálása és kiépítése a 2000-es évek elején. Magyarország európai uniós csatlakozását követő vízumrendszer bevezetése és a fentebb említett körülmények bénítólag hatottak interjúalanyaink csempésztevékenységére.

A szűkülő mozgástér ugyanakkor nem jelentette azt, hogy az illegális tevékenységek teljes mértékben megszűntek volna. Elsősorban az élelmiszer-cikkek Szerbiába való nagy volumenű behozatala és az eredetnél nagyobb áron történő értékesítése sokak számára biztosított kiegészítő bevételi forrást a rossz gazdasági környezetben.

A szűkülő mozgástér viszont megkövetelte a részletes tervezést, vagyis az útvonal és a közlekedési eszköz megfelelő kiválasztását, mert a csempészet sikeressége többnyire e tényezők megfelelő kombinálásától függött.

Magyarország európai uniós csatlakozása és az azzal járó következmények tehát egy sokkal inkább szabályozott és szigorúbb ellenőrzési rendszer kiépülését vetítették előre a két ország között zajló illegális kereskedelmi folyamatok viszonylatában. A vízumrendszer bevezetése tovább szabályozta e tevékenységeket, mivel korlátozta a Magyarországra való belépések számát. E folyamatoknak köszönhetően a csempészet jellege átalakult: változott az azt végzők demográfiai háttere, illetve a csempésztet termékszála.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Interjúalanyunk Magyarországon tanuló diák volt, így őt kevésbé érintette a vízrendszer korlátozó jellege. Elmondása alapján megállapítható, hogy a sikeres csempészség érdekében hosszasan előzetes tervezést igényelt a folyamat, mivel a lebukás veszélye nőtt a korábbi toleráns határellenőrzés időszakához viszonyítva.

„Mivel Magyarországon jártam közép suliba, ezért volt diákvizumom, és gyakorlatilag szabadon jöhettem-mehettem. Viszont amikor cigit vittem át a határon, akkor egyáltalán nem volt mindegy, hogy mikor és mivel megyek. Autóval kész öngyilkosság lett volna cigit csempészni, mert azokat alaposan átnézték mindig. De megfigyeltem, hogy a vasárnapi buszokat nem nézik át annyira a határon, mint a többi. (...) Szerintem azért, mert ez tele volt diákokkal, és tudhatták, hogy az igazi nagy fogást nem egy középiskolás bőröndjében fogják megtalálni. De ettől még el kellett dugni a cigit. Legtöbbször a táskám bélésébe vagy a kajába csomagolva dugtam el. De erre is megvoltak a módszereim, volt sok [módszer] (...)”

Mindezek ellenére interjúalanyunk esetében a sikeres csempészség még nem hozott azonnali hasznot. Az átcsempészett cigaretta eladásához szükség volt magyarországi kapcsolatok meglétére is. Interjúalanyunknak állandó vevőkörre volt, mert elmondása szerint így tovább csökkentette az esetleges lebukás veszélyét. A kulturális és kapcsolati tőke és az állandó vevőkör tehát kulcsfontosságú tényezők voltak a 2004 utáni csempész kereskedelemben.

A cigarettacsempészetből származó haszon interjúalanyunk számára csak kiegészítő kereset – „zsebpénz” – volt, továbbá megállapítható az a tény, hogy a két ország közötti nagy árkülönbözet táptalajul szolgált a csempészett, olcsóbb cigarettára való igénynek.

A 2004 utáni csempészetnél megfigyelhető egy speciális változat is: gyógyszerek és akupunktúrás eszközök csempészete Magyarországról Szerbiába. Csakúgy, mint a kőolajcsempészet esetében, ezúttal is a hiány által életre keltett csempészetéről beszélhetünk. Interjúalanyunk szerint Szerbiában nem lehet beszerezni effajta gyógyászati segédeszközöket, ezért „behozatalra” kényszerülnek az azzal foglalkozók. Mivel interjúalanyunk egy családi ismerősének tett szívességet az akupunktúrás eszközök beszerzésével, a szolgáltatásokért cserébe nem kért pénzt.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Embercsempészek – Szentgotthárd és környéke

PRIKRYL EDINA – SCHWARCZ FRUZZSINA²⁴

ABSZTRAKT

Négy esettanulmány mentén tárja fel a dolgozata a rendszerváltás után kialakult embercsempészetet Magyarországon. Szentgotthárd a vizsgálat helyszíne, két-két interjú készült a határőrök és a csempészek részéről. Feltárja a csempészet irányát, módját, megvalósulását és szereplőit.

KULCSSZAVAK: Szentgotthárd, Ráabafüzes, embercsempészet, csempészet, hálózat, határ

ABSTRACT

Human traffickers – Szentgotthárd and its surrounding

The study tries to present the human smuggling after the regime change in Hungary. It is based on four case studies. Szentgotthárd is the location of the research. 2-2 interviews were made with boarder patrols and smugglers. It depicts the orientation, the method, the implementation and the actors of the process.

KEYWORDS: Szentgotthárd, Ráabafüzes, human smuggling, smuggling, network, border

Kutatásunk középpontjában a rendszerváltást követően kialakult embercsempészet feltérképezése áll. Vizsgálódásunk helyszíne Szentgotthárd, mely mellett pár kilométerrel, Ráabafüzesnél található az egyik legnagyobb forgalmú határátkelő a két ország között. Célunk, amellet, hogy megértsük magának a piacnak a működési mechanizmusait, az volt, hogy utánajárjunk, kik és miért válnak szereplővé (csempész, csempészett személy). Feltételeztük, hogy az osztrák határon végbemenő illegális átlépések háttérben főként gazdasági megfontolások álltak.

A '90-es évek során az embercsempészés egyre szervezettebbé válása vezetett a büntetések szigorításához. Magyarországra három irányból érkeztek a migránsok: Oroszország–Ukrajna felől, Törökországból kiindulva a Balkán felől vagy Bulgária, Szerbia és Montenegró felől. A kutatásunkat érintő területen domináns a Győr–He-

²⁴ Egyetemi hallgató, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2011.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

gyeshalom–Sopron útvonal, többségében románok, ázsiaiak és távol-keletiek a határsértők, de a határszakasz szinte teljes hosszára és minden napszakban jellemzőek az illegális határátlépések (Gaál 2005).

Szentgotthárd az ország legnyugatibb városa, a magyar–osztrák–szlovén hármashatár közelében fekszik. Pár kilométeres távolságban a szlovén határátkelő Felsőszölnökön, az osztrák határátkelő Rábafüzesen található. A kilencvenes évek végén, a körülbelül kilencezer főnek otthont adó város jó infrastruktúrával, több gyárral működő ipari parkkal rendelkezett. Az 1990-ben betelepült Opel gyárnak köszönhetően sok munkahely volt a városban és virágzott a bevásárlóturizmus és a határ menti városokból érkezőknek köszönhetően ezzel együtt a szolgáltatóipar is. A munkanélküliségi ráta az 1993-as 14 százalékról 2001-re 6 százalékra csökkent.

Kvalitatív kutatásunk során két embercsempésszel és két határőrrel sikerült beszélünk. Bár a városban sok mindenkiről köztudott, hogy korábban foglalkozott embercsempészettel, nem szívesen beszélnek róla.

István, csempész 1.

Istvánnal egy kocsmában beszélünk meg találkozt, reggeli kávézás közben készült az interjú. Ismeretségünk nem friss, igazából ő adta az ihletet a kutatás témájának kiválasztásakor. 39 éves, vékony, alacsony, koránál jóval fiatalabbnak látszó férfi, beesett arccal, de sok vidámsággal, humorral és jó adag segítőkészséggel. Jelenleg szakácsként dolgozik, nemritkán napi 10–12 órában, hétvégén is. Beszélgetésünk után is munkába sietett. Kérdéseimre nagyon készségesen válaszolt, s kiderült, nem büszke rá, de lezárta magában a múltat, és nyíltan tud róla beszélni.

1999-ben került be az embercsempész „bizniszbe”. Tartozott valakinek pénzzel, aki felajánlotta neki, hogy tartozását ledolgozhatja. Istvánnak volt saját autója, azal szállította az embereket. Összesen három fuvart csinált pár hét leforgása alatt, Ausztriában és Szlovéniában is járt. Az utolsó alkalmával rajtaütés során Ausztriában elfogták. Összesen 1 hónapot ült egy ausztriai börtönben, illetve 10 év kitiltást kapott az országból, ami nagy öröme nem is olyan rég, de lejárt. István elmondta, hogy jól járt az, akit „kinn” kaptak el, mert ott csak 1–4 hónap letöltendő szabadságvesztés járt akkoriban embercsempészetért, míg itthon „alsó hangon” egy év.

Maga a csempészet úgy zajlott, hogy autóval elment Körmentre (30 km), Szombathelyre (60 km) az emberekért, akiket az ország távolabbi pontjairól szállítottak oda, és raktak ki. István szerint nem volt gond a szervezéssel, mindig pontosan tudták, hol kell várni és mikor, negyedórás várakozásnál többre nem nagyon volt szükség, sem itthon, sem Ausztriában. Telefonon csak egy helyszín és egy időpont hangzott el mindig. Miután autóval elhozta Szentgotthárdra az embert/embereket, átadta őket annak, aki „sétáltatta” a határon az illegálisan átjutni szándékozók, majd a megfelelő helyen és időben átvitte őket. Mentek át erdőn, kertek alatt, mezőn, és

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Tótfalunál még a Rábán is. István pedig a megbeszélte helyen várta őket, és tovább szállította a következő átadási pontig.

Az emberek Koszovóból, Jugoszláviából érkeztek, a végcél Olaszország volt. Egész családok is előfordultak a csempészetek között, főleg megélhetési okból indultak útnak. István úgy tudja, körülbelül 2–3000 eurót kellett lerakniuk, ebből ő 800–1000 márkát kapott. Interjúalanyomnak személyautója volt, de egyszerre 5–10 embert is vittek át, mivel több csoport is volt, az is előfordult, hogy egy éjszaka két csoportnak is volt fuvarja.

„Fél Gotthárd benne volt a csempészésben, ismerős ismerőst szervezett be folyamatosan. Azt tudja, hogy több helyi szervező is volt. És persze a magyar határőrök is be voltak szervezve, le voltak fizetve, pontosan tudták, mikor ki van szolgálatban, ki »nem néz oda pár pillanatra...«”

István szerint körülbelül 10 évig folyt aktívan a Szentgotthárd közeli osztrák és szlovén határokon az illegális emberáramlás, majd ennek a rövid időn belül történt sok lebukás vetett véget: *„A rendőrök tudtak mindent, neveket, autót, az elfogottak köptek.”*

Istvánt már várták a rendőrök azon a találkozási helyen, ahol fel kellett vennie a határsértőket. Fegyvert fogtak rá. Volt, aki elmenekült ilyenkor, voltak, akiknek nem saját autójával kellett dolgozniuk, hanem erre külön kaptak kocsit, amit *„ott lehetett hagyni, ha gáz volt.”* István autója megmenekült, édesapja kiment érte, és hazahozta. Kihallgatták, beszélt. Mindenki beszélt.

A csempészt emberek a határig hozták vissza. István úgy gondolja, volt, aki pár nap múlva újra próbálkozott.

Nem beszélt nehezen a történetekről. Nyilvánvaló, hogy nincs titkolnivalója vagy szégyénérzete, hiszen leülte a büntetését cselekedetéért, és ismerősei tudják mi történt. Azt mondja, volt jó érzés is ebben a pár fuvarban, mert látott embereket, gyerekekkel szülőket, akik sírtak, örültek, amikor átlépték a határt.

Zoltán, csempész 2.

Zoltánnal saját lakásán interjúztunk. Ötvenes, őszes, keménykötésű, roma származású férfi. Nagy családja van, most már csak az asszonnyal él együtt, unokák is vannak. Lakásuk kétszobás, régi típusú téglaház harmadik emeletén, nem élnek túl jó körülmények között. Zoli nem veti meg az alkoholt és a játékgépet sem. Bár Zoltán beleegyezett az interjúba, ez valószínűleg a közös ismerősünknek tett szívesség volt, mintsem készséges segítség a kutatáshoz, mert beszélgetésünk alatt elég bizalmatlannak, szűkszavúnak, titkolózónak mutatkozott. Ebben persze feltehetőleg az is

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

szerepet játszott, hogy ő sosem bukott le embercsempészet miatt, de büntetett előéletű, továbbá nem ismert minket.

Körülbelül 1994-től csempésztett embereket át a határon, kisebb-nagyobb szünetekkel úgy 4 éven keresztül. Többször abbahagyta az évek során az ezzel való foglalkozást, de mikor anyagi gondjaik támadtak, vagy szóltak neki, mert emberre volt szükség, hogy segítsen ki egy-egy csoport átvitelekor, ment. Legelső alkalommal is ismerős kérdezett rá, nem lenne-e kedve átvinni néhány embert a határon. Bár vacillált rajta, de ez az ismerőse is, aki szólt, ezt csinálta, pénzre meg szükség volt, belevágott. Zoli átvette az embereket attól, aki autóval hozta őket, és szépen átkísérte őket a kiszemelt határszakaszon. Állítása szerint sok román és ukrán volt a határsértők között, de az évek során látott négereket, és hallott róla, hogy vittek kínaiakat is. A csempésztettek többségében középkorú férfiak és nők voltak, legtöbbször 4–8 fős csoportokat kellett átkísérni, annál többet már nehéz volt koordinálni. Nem tudja milyen céllal mentek külföldre, és hogy pontosan mi volt a célország, „*valamilyen nyugati ország, Ausztrián továbbmentek*”, de feltételezi, hogy a jobb élet reményében indultak útnak.

Érdeklődtem, hogy nem jelentett-e gondot a kommunikáció, de Zoltán azt mondta, hogy az emberek követték, ő beszélt hozzájuk magyarul, és nem volt gond. Volt olyan társa, aki tudott románul, de az erdőben úgyis csöndben kellett lenni, amit meg kellett értesen velük. Zoltán is elmondta, hogy mindig tudták, mikor lehet menni, és mikor nem, attól függően, hogy melyik határőr van szolgálatban. Egyszer sem keveredett rizikós helyzetbe, bár így utólag azt mondja, nagyon nagy szerencséje volt.

Anyagilag adott pillanatban megérte beszállni az embercsempészetbe, de hosszú távon nem nyert vele, ugyanakkor megmondta őszintén, hogy ha volt pénz, nagylábon éltek. Egy szállításért 800 és 1000 euró között kaptak, de ezen 2–3 ember osztozott.

László, határőr 1.

László a közeli Apátistvánfalván található határőr múzeumban dolgozik. Nyugalmozott határőr, beszélgetésünk vele volt a legszínesebb, szívesen mesélt a munkája során történekről. Az interjúból kitűnt, hogy számára ez nemcsak egy munka volt, hanem hivatás, maga az élet, nem véletlenül foglalkozik mai napig szívességből azaz, hogy megismertesse gyerekekkel, felnőttekkel, érdeklődőkkel egykori szakmáját. 1991-től dolgozott a határőrségnél, a rönöki határállomáson. Ebben az időben indult be az embercsempészet az osztrák–magyar, szlovén–magyar határon, és László szerint körülbelül 2000-ig tarthatott.

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Beszélgetésünk elején rögtön belevágott egy érdekes történet elmesélésébe:

„Moldáv asszonyokat vittek át az erdőben, nyolcat. Nem volt holdvilág, nem lehetett látni semmit. Zajokat hallottunk a fák közül, éjjellátóval néztük meg, mi van ott. Az asszonyok egymás kezét fogták. Az embercsempésznél is volt éjjellátó, a fejére szerelve, így el tudott futni. A nők is próbáltak menekülni, de sötét volt.”

Amikor „megcsípték” a határsértőket, elvették az útleveleket, és elzárták. A ki-rendeltségen kihallgatták őket tolmács segítségével, és először mindenkit a szombathelyi gyűjtőbe szállítottak. A határsértők sorsa az lett, hogy visszatoloncolták őket oda, ahonnan jöttek. Afrikaiakat, kínaiakat is fogtak el, őket repülővel szállították haza, a jegy árát a magyar állam megelőlegezte, amit persze soha nem kapott vissza. Előfordult, hogy emberek hónapokig is a szállón voltak, míg nem gyűlt össze elég ember egy repülőre, vagy az útlevelekre kellett várni. Ezekben a közösségi szállásokon bár nem voltak rossz körülmények, mégiscsak fogságban voltak az emberek. Előfordultak néha éhségstrájkok, matracgyújtások, kisebb lázongások.

Nagyon sok román származású volt a csempészetek között. Szlovénián keresztül Olaszországba tartottak dolgozni, vagy a már kinn dolgozó családtag után mentek családdegysítés céljából. Ukránok, moldávok, azerbajdzsánok Németországba, Franciaországba tartottak munkavállalás céljából.

Szervezett embercsempészés folyt főleg ezeken a határokon, de voltak „magán-vállalkozók” is, akik ismeretlenül vágtak neki a határnak, egyedül, stoppal jöttek idáig. Budapestről hozták az embereket, a csempészek tudták, hol kell átmenni és mikor, mert sok magyar határőr le volt fizetve, tudták, ki hol van szolgálatban. Lászlót is próbálták lepélni. Kérdésünkre, hogy egymás között ismert volt-e, hogy ki van beszerelve az embercsempészésbe, interjúalanyom azt mondta, sejtették, de nem tudtak mit csinálni. Úgy gondolja, még határőr főnökök is benne voltak. Azt mondja, sok embercsempészt elfogtak, de inkább az osztrák határőrök. Jó kapcsolatban voltak velük, munkájuk során együttműködtek. *„Egyszer láttam egy csoportot, akik a Rábán mentek át. Átszóltam az osztrákoknak, egyből helikopterrel már keresték is őket. Sikeres akció volt.”*

A hamis okmányokkal való határsértés is mindennapos volt. Még nem voltak fejlett eszközök a bevizsgálásra, a fényképcserés módszer is működött. Gyakran azonban úgy buktak le az emberek, hogy adatellenőrzéskor nem tudták „saját” adataikat visszamondani. Később már UV-lámpával ellenőrizték az okmányokat. Autóba bújtatva is csempészték át embereket a határátkelőkön. Találtak 35 fős román csoportot is, mikrobuszban, összepréselve, gyerekekkel, öreg néikkel. Előfordult, hogy a kiszolgáltatott, éhező embereknek a határőrök vettek ételmezt. Vonattal is érkeztek

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

a városba rendszeresen olyanok, akik itt akartak átszökni a határon. Már Körmen- den felszállt egy civil ruhás rendőr, aki átnézte a vagonokat. Az emberek táskáját is átkutatták. Kézzel rajzolt térképeket találtak náluk, amin le volt rajzolva minden, az állomás, a bakter, a határ. Határőrök is rendszeresen civil ruhában, civil autóval járőröztek, követték a gyanús egyéneket, majd a határnál igazoltatták őket. A kör- nyék turistavonalain is szoktak átvinni embereket, volt, hogy esőben nyomokat kö- vettek a határőrök, és találtak moldáv cukorpapírokat.

László elmondása szerint nagyon jól ment akkoriban a csempészeknek, „menők” voltak a környéken. Játékgépeztek, mobiljuk volt (ami még ritkaságnak számított), és a szülők dicsekedtek sikeres fiaikkal. Ha elkaptak valakit, de nem tudták rábizo- nyítani a csempészt, akkor csak figyelmeztetést kapott.

„Egyszer megtámadtak minket. Éjszaka a sorompó lakatját feszítették föl. Ész- revettük, menekültek. Szerencsénk volt, egy útfoltozó teherautó volt kereszt- ben az útjukban, így nem tudtak tovább menni. Az autóból kiszálló román hölgy egy nagy rúddal támadott ránk, ekkor elő kellett vennem a fegyverem, de nem használtam.”

László mesélt nekem még olyan határsértésekről a kilencvenes évek közepén, amikor a környéken élők a határon túl élő rokonaiknak „csempészték” át árukat, ruhát, élelmiszert. Nagy mennyiségben ment az üzemanyag-csempésztés, traktorral. De az is előfordult, hogy csak átjöttek iszogatni esténként a megfáradt munkások. Ezt nem vették olyan komolyan.

Ferenc, határőr 2.

Ferenchez László irányított minket. Bementünk a szentgotthárdi rendőrkapitány- ságra, ahol jelenleg nyomozóként dolgozik, és „letámadtuk” problémánkkal. Ferenc fiatal, harmincas, jó kedélyű, kedves ember, de nem túlságosan „mesélőtípus”. Bár kicsit meglepődött kutatási témánkon, el is viccelődtek a kollégájával, hogy beho- znak nekünk egy volt csempészt, ha szeretnénk, de ő is nagyon segítőkész volt. Annyi- ra lazán vette a témát, hogy nála tudatosult bennünk leginkább, hogy mennyire nem számít/számított érdekességnek a városban az, hogy valaki embercsempésztéssel foglalkozott.

Ferenc 1994 és 2008 között dolgozott a határőrségnél, először a határőrség Bű- nügyi és Felderítő Szolgálatánál volt nyomozó, majd útlevélfelkezelő, idegenrendészeti előadó. Elmondta, hogy az embercsempésztés úgy működött, hogy munkamegosztás szempontjából fel voltak osztva a terepek, más hozta be az országba, más szállíto- ta országon belül az embereket, és más vitte át őket a zöldhatáron, vagy szerzett nekik hamis iratokat. A szentgotthárdi csempészek legfeljebb Veszprémig, Győrig,

IV. RÉSZ – HATÁRON ÁTNYÚLÓ INFORMÁLIS KERESKEDELEM

Tatabányáig mentek el az emberekért. Politikai helyzet függvénye volt, hogy honnan érkeztek a határsértők. Például a délszláv menekültek az ázsiai konfliktusok miatt döntöttek úgy, hogy Nyugat-Európa felé veszik az irányt. Az elsődleges célországok Németország, Franciaország, Svájc voltak, de persze ezt nagyban befolyásolta, hogy az illetőnek mennyi pénze volt erre.

A hálózat feje gyűjtötte be a pénzt, és osztotta le később. Tudtak róla, hogy több hálózat is működik, de mindig csak „kishalakat” tudtak elkapni. Információkat nyílt és titkos módszerekkel is szereztek. Ferenc azt mondja, hogy a lehallgatás elég jól működött, és a nyomkövetés is sokszor eredményes volt. Az államhatárokkal kapcsolatos bűncselekmények 2008 előtt teljes mértékben a határőrség jogkörébe tartoztak, ők hallgatták le és büntették az elfogottakat. Az volt a gyakorlat, hogy az első bukásnál általában felfüggesztettet kapott az elkövető, és csak a legközelebbi esetben járt pár év letöltendő szabadságvesztéssel ez a tevékenység. Hivatalos eljárásba határőr nem került soha, állítása szerint nem nagyon tudott ő sem olyanról, aki benne lett volna. Ha volt is ilyen, csak a belső ellenőrzés tudott róla.

Ferenc a csempészekről eltérően azt mondja, általában hétvégén vitték át az embereket a határon, olyan is volt, hogy elszállásolták őket, és megvártak 20–30 embert. De legtöbbször egy-két autóról volt szó. Egy ember átviteléért nagyjából 100 euró járt, de az árfolyam változó volt.

* * *

A IV. rész irodalomjegyzéke

Gaál Gyula (2005): Az embercsempész tevékenység megjelenési formáinak és módszereinek változásai a Magyar Köztársaság államhatárán 1991–2003 között. Doktori (PhD) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest. http://www.publikon.hu/application/essay/450_1.pdf (Utolsó letöltés: 2016.11.07.)